International Science Journal of Education & Linguistics
2022; 1(5): 55-59
https://isg-journal.com/isjel/
doi: 10.46299/j.isjel.20220105.07
ISSN: 2720-684X

INTERNATIONAL
SCIENCE GROUP

Комплімент як спосіб мовної реалізації етикетної комунікації

Ірина Зюмрютдал
Кафедра англійської мови, Університет ім. Пірі Рейса, Стамбул, Туреччина
ORCID 0000-0003-1987-8262

Для цитування цієї статті:
Зюмрютдал Ірина. Комплімент як акт мовно комунікації: гендерний аспект. International Science Journal of Education & Linguistics. Vol. 1, No. 5, 2022, pp. 55-59. doi: 10.46299/j.isjel.20220105.07.
Надійшла до редакції: 24 жовтня 2022 р.; **Схвалено:** 30 жовтня 2022 р.;
Опубліковано: 01 грудня 2022 р.

Анотація: Сучасне мовознавство характеризується прагненням до пізнання складної природи людського спілкування, в якому мова, втілена в мовленні, є важливим засобом соціальної взаємодії, що дозволяє людям впливати на розумову та практичну діяльність один одного. Успішне вивчення мовлення як однієї з форм соціальної поведінки, виявлення загальних закономірностей комунікативного процесу є неможливим без глибокого комплексного аналізу окремих мовленнєвих явищ у всій повноті численних аспектів (мовного, соціально-психологічного, когнітивного, етнокультурного тощо). Спілкування - це соціально-психологічне явище, яке вміщує в себе багатоаспектність духовних та матеріальних форм життєдіяльності людини та є її основною потребою. В основі кардинальних змін, що відбуваються сьогодні в науці про мову, лежить діяльнісна методологія, у рамках якої людська комунікація вивчається як системно організована діяльність, а акт мовної комунікації розглядається як конкретна мовленнєва дія, що становить собою цілісну сукупність дій – взаємодій. У статті розглядається етикетний комплементарний мовленнєвий акт, як явище, що поєднує в собі такі категорії, як мовленнєва дія, гендерна та соціально-психологічна взаємодія, спосіб мовної реалізації етикетної комплементарної мовленнєвої дії в українській мові.

Ключові слова: природа спілкування, етикет, мовна картина світу, комплімент, соціально-психологічна взаємодія, іллокутивний акт, перлокутивний акт, мовленнєва дія, соціальна дія.

1. Вступ

Антропологічний підхід до вивчення природи мови, передбачає всебічне вивчення функціонування комунікативних одиниць у мовленні. Саме системно-діяльнісний підхід до аналізу процесу комунікації, який наголошує на інтенціональности та цілеспрямованості мовленнєвої поведінки індивіда, визначив характер даного дослідження, спрямованого на всебічне вивчення функціонування етичних висловлювань компліменту в англомовному та українському дискурсі. Про соціокультурну значимість компліменту як однієї з основних людських потреб свідчить увага, що приділяється вказаному явищу представниками суспільствознавчих дисциплін, у тому числі лінгвістики. Така увага закономірна, бо комплімент – одна з найбільш розповсюджених стратегій впливу на адресата, на стосунки, погляди та поведінку людей (Д. Карнегі, A.Wierzbicka), ”знаряддя взаємодії, більш гармонійної, погодженої, продуктивної й ефективної” [4: 2-3].

Процес спілкування визначається моральною культурою особистості, тобто рівнем моральної свідомості, досконалістю моральних відносин з оточуючими, культурою етикету [7:

10]. Поняття “етикет” визначається як сукупність правил поведінки, що стосуються зовнішнього прояву ставлення до людей (поводження з оточуючими, форми звертання та привітання, поведінка у громадських місцях, манери та одяг) [10: 69].

Останнім часом у лінгвістиці з’явилось багато праць, в яких робиться спроба системного осмислення й опису мови у зв’язку з феноменом статі. Основною метою таких досліджень є опис і пояснення того, як проявляється стать у мові, які мовні оцінки властиві у чоловіку та жінці і у яких семантичних сферах вони найбільш розповсюджені. Сучасна лінгвістика переживає своєрідний гендерний бум, отже можна стверджувати про появу ще однієї галузі мовознавства - лінгвістичної гендерології та гендерної лінгвістики [1; 9]. Гендерні ознаки мовної картини світу – це сутнісні прояву пізнання світу крізь призму чоловічого і жіночого бачення, а також вплив статі на мовну практику та поведінку.

2. Об'єкт і предмет дослідження

Об'єктом статті є етикетні комплементарні висловлювання у мовленнєвій поведінці носіїв української мови. Предметом аналізу є вербальні (когнітивні, соціокультурні, комунікативно-прагматичні, власне мовні) характеристики вказаних мовленнєвих явищ.

3. Мета та задачі дослідження

Мета статті – розглянути гендерну маркованість етикетного компліментарного мовлення українців, опираючись на сучасну українську прозу XXI ст.

4. Аналіз літератури

Проблемою етики та міжкультурного й національного спілкування займалися такі вчені-дослідники, як Є. Горошко [1], Н.Д. Бабич [9], М.М. Манакін [5], М.Н.Ночевник [6], В.І.Саф’янов [9], Н.І.Формановська [12] та ін.

5. Виклад основного матеріалу

Мовленнєвий етикет – важливий елемент будь-якої національної культури. Комплімент, як одиниця мовленнєвої поведінки, є особливим видом мовленнєвих етикетних вчинків. Поняття мовленнєвого вчинку поєднує в собі такі категорії, як мовленнєва дія, соціально-психологічна взаємодія і спосіб мовної реалізації мовленнєвої дії. Особливу роль відіграє гендерна ознака, релевантна для вказаних смислів: похвала - байдужа до неї, натомість, вважається, що компліменти говорять переважно жінкам. Не прийняті компліменти між чоловіками, те саме стосується жінок, особливо молодих, які не повинні робити компліментів чоловікам. Така біологічна ознака як вік, здається, не відіграє значної ролі, звичайно якщо вона не висувається не перший план. Перераховані вище заборони можуть нейтралізуватися саме під впливом вікового чинника: наприклад, літні люди чи похилого віку все ж можуть висловлювати компліменти молодим чоловікам. Варто зазначити, що соціальні норми щодо вживання компліментів дедалі стають демократичнішими [6: 89-90].

Мовленнєва дія, в силу її спрямованості на якісно різні (мовленнєві і немовленнєві) комунікативні цілі, являє собою складну єдність іллокутивного акту, перлокутивного акту і соціальної дії. Іллокутивний акт є вираженням повністю відкритих намірів мовця, що має розпізнати адресат. Суть перлокутивного акту полягає у запланованій зміні психічного стану адресата. Соціальна дія в нашому розумінні - це цілеспрямований процес управління поведінкою адресата.

У прикладі (1) реалізація перлокутивних актів компліменту є успішною, тобто викликає появу позитивного (запланованого) перлокутивного ефекту, однак ці перлокутивні акти

різняться силою емоційного впливу. У першому прикладі спостерігається позитивний емоційний вплив адресанта-чоловіка на адресата-жінку, у другому – цей вплив дещо завуальований.

(1) — А хто такий Х'ялмар? — задав риторичне питання Ілля.

— Ну, от він і є той самий «науковий співробітник», про якого я тобі писала...

— Угу... Знаєш, Марло, ти дуже талановита дівчинка. Ти саме така, як я тебе уявляв із тієї першої миті, коли в Артана з кейса випала твоя фотка. У мене є вагон грошей, які б я міг запросто вкласти у тебе [2: 153].

Перлокутивні акти компліменту є неуспішними, якщо їхня реалізація не викликає запланованих перлокутивних ефектів:

– Ні, давай краще жити з тобою разом. Тупенька моя…

– Скажи, а якого біса ти мене любиш?

–Ну, як – якого? Я ж уже сказав: бо ти тупа, негарна і некриативна. Чого ще більше бажати?

– Ну, тоді все в порядi…[2: 115].

Спосіб реалізації мовленнєвої дії визначається як закономірностями вживання мови в мовленні, так і позамовними факторами – гендерними та соціально-психологічними особливостями (колективними та індивідуальними) учасників взаємодії. Комплімент як іллокутивний акт належить до класу експресивів (по Серлю) та має такі властивості. Іллокутивні цілі компліменту полягають у тому, щоб виразити

(1) інтенційний стан мовця, репрезентативний зміст якого складає позитивна оцінка, експліцитно чи імпліцитно виражена в пропозиційному змісті висловлювання:
Іноді сильно вдариться, заболить, аж дух перехопить - бабуся руки не подасть, не підведе - сам вставай. Сльози проступають, а він їх назад:
- Музцини не пацуть.. .
- Та він ще маленький, бійтеся Бога, йому тільки два роки, пожалійте, що ви від нього вимагаєте...
- Нічого, хай гартується, виросте чоловіком, а не ні сим, ні тим.
Ох, ця бабуся! Надивилася, як бідують пещені синки в армії, то постановила внука виховати таким, як треба. І Максим-мужчина.;

(2) намір / прагнення / бажання мовця доставити задоволення адресату;

(3) позитивне ставлення мовця до адресата:

– До побачення. Мені теж уже час говорити компліменти кактусові. І треба побалакати з водоростями.

— Ви всенький день присвячуєте рослинам.

— На щастя, мені нема необхідності шукати орхідею.

— А ви багато знаєте про це. Я чимало часу витратив на пошуки інформації про орхідею, чародіїв — і майже дарма. А ви дуже обізнані.

— Так, я цікавлюся ботанікою.

Він застібнув плащ, напнув капелюха, попрощався й пішов [8: 4].

Ознаками, що відрізняють комплімент від схожих з ним інших видів експресивів (зокрема, похвали, схвалення, захоплення), є:

(1) додаткові іллокутивні цілі:

— Нарешті, молодець! — з полегшенням вигукнув русалка.

Я так і не навчилася розрізняти їх, тому не знала, чи той це русалка, якого ми бачили вчора, і чи є той русалка, якого ми бачили вчора, тим, якого ми бачили позавчора…

Третю вправу було виконано.

— Молодець! — не вгамовувався русалка. Цього разу я вирішила не приєднуватися до нього і не казати: «Молодець!»

(2) компонент іллокутивної сили “безпосердній зв’язок об’єкта позитивної оцінки, що складає пропозиційний зміст висловлювання, з адресатом:
— Давай, починай.
Повернувшись за стіл, я всілася так, щоб мені добре видно було сором’язливого композитора.
— Ну добре. Гм-кхм. Ме-е-е, му, му, му-у, ме-е-е-е, а-а-а, ме-ме, му-у-у.
— Дуже гарно, — похвалила я.
Мереж весь просяяв.
— Тобі сподобалося?
— Так. А ти вірша до неї не хочеш скласти?
— У мене не виходить із віршуванням, — посмутнішав він.
— А ти спробуй [8:16].

(3) ширший спектр інтенційних станів мовця (не тільки схвалення і захоплення, але також повага, симпатія, любов, прихильність, уподобання, насолода, задоволення тощо.

Жінки, так само, як і чоловіки схильні до того, щоб робити один одному компліменти, що оцінюється оточуючими як позитивні якості особистості. Наприклад: *Яка гарна людина – завжди вітає мене зі святами; Гарна у вас дочка – завжди з усіма вітається.* Але з аналізованого матеріалу можна зробити висновок, що компліменти поділяються за ступенем виявлення щирості. Наприклад, більшість наведених компліментів сповнені щирістю та містять у собі позитивну оцінку партнера: *– Ти чуйна дівчина, – сказав. – Шкода, коли станеш пустирем. Йдемо* [11: 73]. Зустрічаються компліменти, що містять перебільшену характеристику та позитивну оцінку адресата, проте вони не поступаються щирістю вищенаведеним прикладам: *– Ви геній, Борисе Петровичу, ви просто геній! – Маринко, не перебільшуй! Я лиш часом відчуваю, що треба робити, от і все* [6: 80]. А ще в українській комунікації мають місце компліменти нещирі – лестощі. Проте такі випадки майже не зустрічаються в аналізованій прозі.

6. Висновки

Чоловіки і жінки по-особливому лінгвалізують комплімент і пізнають світ та одне одного у своїй мові. Психологія дає підстави стверджувати: є почуття, що їх переживають тільки жінки або тільки чоловіки; є думки, які формуються у свідомості тільки жінки чи тільки чоловіка, а отже, є відповідний цим настановам вибір мовних засобів, природний для одних і неактуальний, необов’язковий для інших [11]. Жінка як учасник соціальної комунікації – це за своєю природою активно вербальна особистість, якій традиційно приписується балакучість. Налогодження стосунків за допомогою компліменту - пріоритет жіночого розуму. Жінка легко читає між рядків і формує на тлі тексту підтекст. Жіночі засоби у спілкуванні набагато витонченіші [12]. Можна без перебільшення стверджувати, що українські та англійські жінки володіють вишуканішою палітрою маніпулятивних технік компліменту, алюзій, паралельних смислових рядів, які блискуче виявляються у міжстатевому спілкуванні та в трансакції „жінка-жінка”: прихована ворожість, суперництво, заздрість, особлива семіотика компліменту тощо. Дослідивши гендерні особливості етикетних ситуацій компліментного спілкування в українській та англійській культурі, можна виділити та узагальнити специфіку однойменної культури та менталітету. Гідним підґрунтям для цього є сучасна українська проза, де знаходимо весь спектр традиційних українських фраз-кліше. Сучасна проза дає нам, крім традиційних, ще й надзвичайно багаті й колоритні з мовознавчого погляду зразки спілкування, що можуть бути використані мовцями у повсякденному житті.

Список літератури:

1) Горошко Е (2001). Гендерная проблематика в языкознании. Введение в гендерные исследования. Харьков: ХЦТИ, Санкт-Петербург: Изд.-во «Алтея».
2) Бабич Н. Д. (1990). Основи культури мовлення. Львів.
3) Карпа I. (2010). Жовта книга: 50 хвилин трави. Фройд би плакав. Сни Ієрихона. Книжковий клуб «Сіменого дозвілля».
4) Клочко І.Л. (2003). Висловлювання похвали в комунікативно-діяльнісній парадигмі спілкування (на матеріалі англійської мови). Автореф. дис. канд. філол. наук: 10.02.04. Харк. нац. ун-т ім. В.Н.Каразіна.
5) Манакін В. М. (2012). Мова і міжкультурна комунікація. ВЦ "Академія".
6) Ночевник М.Н.(1985). Культура и этика общения. Узбекистан.
7) Покальчук Ю.В. (2008). Анатомія гріха. Харків:Фоліо.
8) Ряполова М.(2016). Бурецвіт. Книжковий клуб «Сіменого дозвілля».
9) Сафьянов В.И. (1991). Этика общения. Знание.
10) Серебрякова Р. В. (1999). Особенности восприятия комплимента мужчинами и женщинами. Гендер : язык, культура, коммуникация, 1 (2). 89–90.
11) Сорокіна Л.Є. (2004). Гендерні студії: здобутки та перспективи досліджень. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. 51. 220-223.
12) Формановская Н.И. (2004). Культура общения и речевой этикет. Издательство ИКАР.
13) Франків Л.В. (2002). Зіткнення. Львів: Каменяр.
14) Хамитов Н.В. (2001). Философия и психология пола. Киев-Москва.
15) Яворська Г.М. (2000). Прескриптивна лінгвістика як дискурс: Мова, культура, влада. НАН України, Інститут мовознавства ім. О. Потебні.

Compliment as a way of linguistic implementation of etiquette communication

Iryna Semeniuk
English Department, Piri Reis University, Istanbul, Tuzla
ORCID 0000-0003-1987-8262

Abstract: Modern linguistics is characterized by the desire to learn the complex nature of human communication, in which language, embodied in speech, is an important means of social interaction that allows people to influence each other's mental and practical activities. The successful study of the communication as one of the forms of social behavior, the identification of general patterns of the communicative process is impossible without a deep comprehensive analysis of the individual speech phenomena in a full range of numerous aspects (linguistic, socia, psychological, cognitive, ethnocultural, etc.). Communication is a social and psychological phenomenon which includes multifaceted spiritual and material forms of a human life. With the focus on the radical changes taking place today in Linguistics, the activity methodology, within the framework of which human communication is studied as a systematically organized activity, and the act of language communication is considered as a specific speech action, which constitutes a whole set of actions - interactions. The article considers the etiquette complementary speech act as a phenomenon that combines such categories as speech act, gender and socio-psychological interaction, the way of linguistic implementation of the etiquette complementary speech act in the Ukrainian language.

Keywords: communication nature, etiquette, world language picture, compliment, illocutionary act, perlocutionary act, social and psychological interaction, speech act.
